

[Bert Altena](#), dominee op internet:

Tomas Halik, Raak de wonden aan

Weer is een boek van de Tsjechisch priester en theoloog Tomas Halik in het Nederlands vertaald. In *Raak de wonden aan* mediteert hij in diverse artikelen over het verhaal van zijn naamgenoot Tomas uit het evangelie van Johannes, die weigert te geloven dat Jezus na zijn kruisdood leeft, zoals de leerlingen van Jezus beweren die hem hebben gezien terwijl Tomas er niet bij was. ‘Alleen als ik de wonden van de spijkers in zijn handen zie en met mijn vingers kan voelen, zal ik het geloven’. Een week later is Tomas erbij als Jezus opnieuw verschijnt en deze hem uitnodigt de wonden te voelen. In de bijbeltekst blijft in het midden of Tomas ook echt de wonden aanraakt, hij is al overtuigd.

Zoals in een eerder boek (*Geduld met God*) de figuur van Zacheüs door Halik wordt omarmd als een soort betrokken buitenstaander, een positie die hem aanspreekt in gesprek met de atheïstische cultuur waarin het christendom zich bevindt, zo fungeert Tomas

als een spiegel voor al die mensen die een gezonde twijfel cultiveren. In zijn eerder vertaalde boeken is al gebleken dat twijfel voor Halik niet in mindering op geloof komt, maar er een eigentijdse uitdrukking van is. Wie de twijfel te snel en te makkelijk uitbant, blijft steken in een kinderachtig geloof (p. 74).

Het is Tomas bijzondere roeping om de twijfel en de scepsis met zich mee te blijven dragen. Tegelijk wijst Halik erop dat de manier waarop deze twijfel wordt overwonnen is dat Christus hem zijn wonden toont en laat aanraken. *“Tot geloofszekerheid komt hij alleen wanneer hij in het aanraken van de wonden van de wereld God aanraakt – alleen daar ontmoet hij hem. Alleen daar beleeft hij zijn ontmoeting met de opgestane opnieuw”* (p. 19).

De wonden ‘aanraken’ wordt daarmee een metafoor voor de plaats waar en de manier waarop Jezus/God zich laat kennen in deze wereld. *“Juist de wonden van Jezus tonen dat Hij zijn solidariteit met de mensen ‘zonder terughoudendheid’ leefde, een solidariteit die hem als offer aan het kruis bracht”* (p. 25). Het blijkt de manier te zijn waarop God in deze wereld werkt. De wonden zijn het keurmerk van een authentiek godsgeloof. Jezus is daar te vinden waar de gewonden van deze wereld zijn, de ‘minste van mijn broeders’(Mat. 25). *“De onaanzienlijksten, de mensen aan de rand (ook aan de rand van de kerk), de behoeftigen en de (niet alleen in sociaal opzicht) gebrekljiddenden, de (niet slechts lichamelijk) gewonden, wijzen de betrouwbare en eenmalige, niet te relativieren weg naar de Vader (...) Jezus is overal waar mensen gebrek lijden – juist daar vormen zij (en Hij in hen) voor ons ‘een gelegenheid’, als een geopende deur naar de Vader”*(pp. 33-34).

Haliks boeken, die de laatste jaren in een rap tempo zijn vertaald, zijn geen monografieën maar bestaan uit verschillende artikelen in een min of meer thematisch verband. Hier is dat dus het verhaal van de twijfelende Tomas. In elk van die artikelen valt op hoe diep Haliks beschouwingen gaan, met referenties naar de klassieke theologie maar even zo gemakkelijk naar moderne, radicale, theologen. Het loont zeer de moeite om zijn teksten in groepsverband te lezen en te bestuderen, is mijn eigen ervaring, omdat je dan pas goed merkt hoeveel hij in kort bestek aanraakt. Zijn beschouwingen hebben een spirituele diepgang die weldadig is en je doet beseffen hoeveel rijkdom er in de christelijke traditie besloten ligt. Diepte, is overigens een woord dat hij graag gebruikt. *“Ik heb medelijden met de bijbelse fundamentalisten die zich vastklemmen aan een oppervlakkige, ‘letterlijke’ interpretatie van de bijbeltekst, waardoor zij de werkelijke diepte en de rijkdom van de betekenissen daarvan niet te zien krijgen”* (p.61), een typisch Halik-citaat, zoals er overigens vele te geven zijn. Halik schuwt de kernachtige uitspraken niet.

Het nadeel van de snelle populariteit die Halik in ons land verworven heeft is misschien dat er nu ook teksten vertaald worden die minder relevant zijn, zoals een wat merkwaardig hoofdstuk in dit boek over de rondreizende expositie Bodies (met opengewerkte geprepareerde lijken die tentoongesteld worden met een educatief motief – wat Halik overigens betwijfelt, hij ziet er ordinaire geldklopperij in) of een opstel dat vooral betrekking heeft op een discussie in de Tsjechische politiek over de verhouding kerk en staat (en die bovendien 10 jaar geleden speelde). In deze mindere stukken wordt trouwens ook een typisch trekje van Halik zichtbaar. Zo weloverwogen hij soms kan formuleren, als hij schrijft over iets wat hem niet aanstaat,

kan hij opmerkelijk fel en ongenueanceerd uit de hoek komen. Eerder bleek dat al als het gaat om evangelische christenen, waar hij een open zenuw voor lijkt te hebben.

Deze opmerkingen zijn marginaal. Ze komen nauwelijks in mindering op de bijzondere waarde van het werk van Halik, die als filosofisch geschoolde theoloog in staat is een authentieke christelijke geloofsspiritualiteit te verbinden met een kritisch intellectuele habitus. Hij leidt je in in de diepten van het christelijke mysterie zonder definitieve antwoorden of laatste oordelen, maar met een opmerkelijke gevoeligheid voor de vragen van deze tijd.

“Het geloof, dat nooit meer dan slechts ‘het begin’ of ‘de kiem’ bevat van dat waarnaar het verwijst, kan in onze menselijke geschiedenis nooit permanent worden beschermd tegen de voortdurende windvlagen van ongelof en twijfel. In de wereld komen we immers zo veel wonden tegen die ons steeds weer vervullen met de pijnlijke vraag of ons vertrouwen dat ze een zin hebben, niet slechts een projectie is van onze wensdroom (...) Als het geloof leeft, zal het steeds weer gewond raken, blootstaan aan crises en soms zelfs ‘gedood’ worden. Er zijn momenten waarop ons geloof (of, vriendelijk gezegd, de vorm die het tot nu toe heeft) afsterft – om weer te worden opgewekt” (p. 177).

Tomas Halik, [Raak de wonden aan. Over niet zien en toch geloven](#), Boekencentrum Utrecht, 180 pag., € 19,99

Bijlage bij Adem-tocht april 2019: De man die het kruis draagt, Jan Fabre

van www.artway.eu [Kerk en kunst](#) -> [Artikelen kerk en kunst](#)

Jan Fabre: De man die het kruis draagt door Ilse Van Halst

Hoop of vertwijfeling? Hemel of aarde? Lijden of geluk? Geloven is een voortdurende evenwichtsoefening. Waar balanceer jij? Sinds midden oktober 2015 kan je als bezoeker aan de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Antwerpen niet voorbij aan de sculptuur *De man die het kruis draagt* van de internationaal vermaarde kunstenaar met Antwerpse roots, Jan Fabre. Niet alleen door de schittering van de

gepolijste bronzen figuur die steeds anders werkt in de lichtinval in de zuiderse zijbeuk, maar ook door dit appel dat van het werk uitgaat en onder de huid van elke bezoeker blijft natrillen, gelovig of niet: En jij, waar balanceer jij het kruis?

Met dit werk is er voor het eerst sinds lange tijd – sinds 1924 – ruimte voor hedendaagse kunst in de moederkerk van Antwerpen, stelde vicaris Bart Paepen, pastoor van de kathedraal, bij de bekendmaking van het nieuws. Dat wil niet zeggen dat er sindsdien geen nieuwe kunstwerken hun plek kregen in de kathedraal, maar het ging steeds om werken met een specifiek liturgische functie of met een monumentaal karakter zoals het wondermooie tere witte kleedje *Esse est percipi* van Ingrid Rosschaert. “Dat is niet kunst om kunst,” legt de pastoor uit. “Het is een verwijzing naar een concreet gegeven en wil het leed van de slachtoffers van seksueel misbruik in de Kerk aanwezig stellen en erkennen. In die zin heeft het glazen kleedje een ander karakter dan de sculptuur van Fabre, die in de kathedraal geplaatst wordt om zichzelf.”

Het is inderdaad zo, dat waar kunst en Kerk lange tijd organisch samen spoorden, er sinds de twintigste eeuw een spanning tussen beide zit. Het is niet langer vanzelfsprekend dat een kunstenaar met zijn werk meer wil uitdrukken dan wat hij zelf te zeggen heeft, laat staan dat hij zich plaatst in het grotere kader van een kerkgemeenschap. Toch meent vicaris Bart Paepen dat kunst ook vandaag een belangrijke weg blijft om mensen tot geloofservaring te brengen. Daarom haalde hij *De man die het kruis draagt* naar zijn kerk.

De man die het kruis draagt past in de reeks bronzen standbeelden waarin Fabre zijn verwondering voor de schepping uit: 'De man die de wolken meet, die vuur geeft, die op het water schrijft ...' Het stelt een levensgrote man voor – de kunstenaar zelf – die een groot houten kruis balanceert op zijn uitgestoken handpalm. Door dit kruis te balanceren in een dynamische voorwaartse beweging lokt het beeld reflectie uit. Het daagt de bezoeker, ongeacht zijn geloofsovertuiging, uit de diepere betekenislagen te ontdekken: Waarom is dit een zelfportret? Wat wil de kunstenaar daarmee uitdrukken? Waarom balanceert de man het kruis op zijn handpalm? En waarom die blik naar het kruis?

De sculptuur is geen sacraal werk en is ook niet zo bedoeld. In tegenstelling tot alle andere kunst in de kathedraal is het ook niet verkondigend. *De man die het kruis draagt* geeft geen duidelijke antwoorden

over geloof, maar gaat in de schoenen van de bezoeker staan. Net daarom is het wezenlijk dat dit een zelfportret is: het is geen profeet, geen apostel, geen martelaar, geen heilige, maar een mens zoals u en ik, in een samenleving waarin iedereen zijn eigen weg zoekt en de mond vol heeft van zelfontplooiing. Een Elkerlyc-figuur of een Jan en alleman, zoals Fabre zelf zegt (*Kerk & Leven*). En dat ik zoek een balans in zijn leven, wankel en kwetsbaar zoals wij allemaal. En daarbij schuwt dat ik – gelovig of niet – de religieuze en levensbeschouwelijke taal niet: het ik balanceert het kruis. Het kan met andere woorden net zo goed u of ik zijn die daar staat en het kruis balanceert. Fabre hoopt dan ook dat *De man die het kruis draagt* mensen uitdaagt om zich vragen te stellen, zowel fysiek als mentaal. Om zich te bezinnen over wat dat sculptuur op die plek, in relatie tot Rubens, tot henzelf en tot het geloof betekent. Om op een andere manier te denken en te voelen.

In die zin richt het werk zich tot elke bezoeker, gelovig of niet. "De sculptuur vindt aansluiting bij de sceptische ziel van de hedendaagse mens zonder naar nihilisme te leiden. Tegelijk is het ook relevant voor de praktiserende kerkganger die het waagt zonder oogkleppen te leven. Ook geloven is een evenwichtsoefening. Momenten van gedeelde overtuiging wisselen af met vragen en onzekerheid. Ervaringen van diepe godsverbondenheid staan ook in de geschiedenis van grote heiligen naast vertwijfeling en verlatenheid. Ik noem het graag wankelbaarheid. Die kenmerkt het leven van de christen evenzeer als dat van anderen," meent pastoor Paepen. Ook hij hoopt dat de sculptuur de bezoeker niet onverschillig zal laten, maar zal aanzetten om zelf de evenwichtsoefening te maken: "Neem zelf het kruis eens vast, teken van de God die hier gevierd en beleden wordt, teken van zijn liefde voor alle mensen, teken van het engagement dat hij van zijn volgelingen vraagt. Neem het kruis op en

balanceer het. Voel eens wat die spiritualiteit met een mens kan doen. Mogelijk slaag je er niet in om het rechtop te houden. Misschien is het te zwaar of te moeilijk. Misschien moet je het later nog eens proberen. Mogelijk vind je het maar niets, dan mag je het laten vallen. Wie weet lukt het en voelt het goed aan. Dan zou het wel eens kunnen dat je richting en zin in het leven hebt gevonden.” (*Relevant*, september 2015)

Dat de kathedraal een kunstwerk van Jan Fabre installeert, doet verrast opkijken. Fabre beschrijft zich als een *spiritual sceptic* – een spirituele scepticus – maar put wel inspiratie uit het geloof. Zijn werk is doordrongen van elementen uit het katholieke geloof, dat hij onderhuids meedraagt – zijn moeder was katholiek. Zo is het kruis als symbool van de levensboom een immer terugkerend thema in zijn werk. De kunstenaar deed al heel wat stof opwaaien, maar dat deden Caravaggio en Rubens in hun tijd ook. Waar het de pastoor van de kathedraal om gaat, is dat deze hedendaagse sculptuur naadloos aansluit bij de opdracht die de kathedraal voor zich ziet weggelegd in de 21ste eeuw: ze richt zich immers tot de gelovige kerkganger, de toerist en de hele samenleving. “Wil jij als gelovige het kruis daadwerkelijk opnemen en in de onzekerheid staan van wie gelooft? En is de toerist bereid om zich open te stellen voor onze overtuiging en even in onze schoenen te staan en dat kruis ook even te laten balanceren, ook al gooit hij het nadien weer weg. En hoe gaan wij via dit werk de dialoog aan met onze samenleving door een kunstwerk dat niet per se kerkelijk is in een kerkelijke context te plaatsen?”

Over de plaats die de sculptuur krijgt in de kathedraal is nauwgezet nagedacht. Het werk staat in de rechterzijbeuk in het midden van een betekenisvolle driehoek waarin de thematiek van het kruisdragen centraal staat. Het staat rechtstreeks in communicatie met de *Kruisafneming* van Rubens, hét grote voorbeeld van Fabre sinds hij een kleine jongen van vijf jaar was, aan het einde van

de zijbeuk, en met een vijftiende-eeuws schilderij van Christus die het kruis draagt aan de andere kant. Achter het beeld hangt de kruisweg met de statie van Simon van Cyrene, die het kruis draagt. Bewust werd gekozen voor een plaats midden in de zijbeuk, zodat bezoekers eromheen kunnen wandelen. Het vergroot het betrokken karakter van de sculptuur. Dit is geen kunst tegenover, maar kunst in relatie: het werk appelleert om zelf een balancerende houding aan te nemen.

Neem zelf eens de proef op de som. Breng een bezoek aan de kathedraal en maak zelf de oefening om het kruis te balanceren. Hoe verhoudt u zich tot het kruis?

° GEVAERT Joost, ‘Hij is niet hier’, kerk Assebroek-Brugge

Lijkwade wordt zegebanier

Zie http://www.koenraaddewolf.be/nl/nieuwelente_nl.html

“Joost Gevaerts doek *Hij is niet hier*, beeldt de zwachtels uit die in pijn en verwonding zich een weg banen door de doodstunel, van het inktzwarte graf naar het ongeschapen licht van de eerste dag. Het doek spreekt tegelijk van vergankelijkheid en van eeuwigheid. Het roept de botsing op tussen licht en duisternis, zoals die gestalte krijgt in het passieverhaal. Dit werk verwijst naar de Paas-Christus zonder die tot in detail af te beelden. Het silhouet volstaat om je aan het denken te zetten. Gevaert verheft de lijkwade tot meer dan een troostdoek. Het doek spreekt van opstanding. De lijkwade wordt een zegebanier. Het roept op tot barmhartigheid en mededogen. Voor de niet gelovige is het witte doek de lijkwade, het einde van de pijn. De gelovige ziet er een teken in van opstanding.”

